

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

Avgust №8, 2026

Агробизнес, наука и
технология

AGROBIZNES FAN VA TEXNOLOGIYALAR

Agribusiness, science and
technology

№ 083688

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform &
workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (Jamk University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vitautes Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna - i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javliyev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 551-sahifa.

E'lon qilishga 2026-yil 28-avgustda
ruxsat etildi.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

ULUG'BEK NURULLAYEV

Tomorqa xo'jaliklari faoliyatidan olingan daromadga noqishloq xo'jaligi faoliyati ta'sirini iqtisodiy baholash.....8

RO'ZMAMATOV ABBOS TOLIBJON O'G'LI

O'zbekistonda chakana savdo tarmog'ining tarkibiy o'zgarishlari va savdo xizmatlarini rivojlantirish yo'nalishlari.....17

АЙТМУРАТОВА УЛБИКЕ ЖАЛГАСОВНА

Развитие методических подходов к комплексной оценке эффективности привлечения финансирования акционерными обществами через рынок капитала.....26

BAXRONOVA NILUFAR SUNNAT QIZI

Raqamli transformatsiya va yashil iqtisodiyot integratsiyasining innovatsion iqtisodiy o'sishga ta'sir mexanizmlari.....36

KARAMATOVA NOIBA HUSNITDINOVNA

Korxonada ichki nazorat va audit tizimini takomillashtirish yo'nalishlari.....44

VEI ZHIBO

Madaniy meros turizmida raqamli kommunikatsiya, jamoatchilik ishtiroki va inklyuziv o'sish – Samarqand misolida.....53

ISMIGUL ABDULLAYEVA

Improving data management systems of small and medium enterprises through cloud technologies in the digital economy.....65

ABDURAYIMOV KAMOLIDDIN XURRAM O'G'LI

Surxondaryo viloyatida qishloq xo'jaligining amaldagi iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....70

KABILOVA SHAHNOZA JURAYEVNA, XALIMOV JAVLON

SHAXRIYOROVICH

Iste'molchilarga xizmat ko'rsatish sohasidagi kichik biznesni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari: hududiy differensiatsiya tahlili (Qashqadaryo viloyati misolida).....80

UMAROVA SHAXLO ABDUVALIYEVNA

Strategik moliyaviy hisob tizimini tashkil etishning konseptual yondashuvlari va tarkibiy elementlari.....87

HOU MANPING, CUI HUIFANG

Lessons from China for ecological protection and restoration of the Aral sea basin.....102

SHADMANOV ZUHRIDDIN ZOKIRXODJAYEVICH

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishini baholash.....113

BADALOVA NIGORA NORKULOVNA

Davlat boshqaruvini raqamlashtirishning xorijiy modellari va ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari.....126

ZHU YU MING

The collaborative logic of digital transformation of China's tourism infrastructure.....137

ИСАЕВА АЙЖАН

Цифровая трансформация туризма как механизм структурной диверсификации сферы услуг.....152

KARIMOVA MAFTUNA NURDINOVNA

“Yashil” qo‘shilgan qiymat: organik, halol va karbon-neytral sertifikatlarining O‘zbekiston mahsulotlari narxiga ta’siri.....166

XABIBULLAYEV ANVAR SHOVIKAT O‘G‘LI

Zamonaviy boshqaruv modellari asosida aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy menejment tizimini takomillashtirish.....177

SAPAYEV SINDOR QADAMBOY O‘G‘LI

Mintaqaviy innovatsion infratuzilma subyektlari o‘rtasidagi iqtisodiy hamkorlik rivojlanishi: qiyosiy tahlili.....185

SAIDOVA DILDORA NURMATOVNA

Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida oziq-ovqat xavfsizligining ta’minlanishi.....194

UMAROV AZIZJON AZAMJON O‘G‘LI

Risklarning kichik biznes korxonalariga iqtisodiy ta’siri.....201

AZAMQULOV NURBEK ULUG‘BEK O‘G‘LI

Mamlakatimizda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati hamda bug‘doy yetishtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....207

BAXTIYAROVA SABOHAT BAXTIYAROVNA

Raqamli transformatsiya sharoitida rahbarlarning strategik liderlik kompetensiyalarini rivojlantirish.....214

BOZOROVA MUXABBAT TO‘XTAYEVNA

Davr xarajatlari hisobini takomillashtirish.....221

DJURAYEV OLIMJON NARKULOVICH

Xizmatlar iqtisodiyotida mehnatni ratsional tashkil etishning zamonaviy konsepsiyalari va iqtisodiy samaradorlikni oshirish mexanizmlari.....230

KURBONOV BAXODIR ERGASHEVICH

Transfert narxlarning iqtisodiy mohiyati va ularni shakllantirishning nazariy-uslubiy asoslari.....243

FAXRIDDINOV ABDULHAKIM ZIYAUDDINOVICH

Yangi O‘zbekistonda sabzavotchilik tarmog‘ini rivojlantirish istiqbollari.....249

OMONQULOV BEKZOD TURSUNALI O‘G‘LI

Kichik biznesning innovatsion rivojlanish strategiyasini baholash mezonlari va ko‘rsatkichlari.....256

KARIMOV INOMJON ORTIKBAEVICH

Qurilish sanoatida investitsiyalarni jalb qilishni boshqarishning xorijiy modellari va ularni o‘zbekiston amaliyotiga moslashtirish imkoniyatlari.....267

TURDIQULOV FARRUX RAVSHANJON O‘G‘LI

O‘zbekistonda kichik biznesning bandlik va YAIMdagi ulushlari nomutanosibli: milliy va hududiy statistik tahlili.....277

G'YOSOV ILXOM KARIMOVICH

Qurilish sanoati korxonalarida korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning metodologik asoslari.....287

BOLLIYEV SHAMSIDDIN TURSUNMAMATOVICH

Kichik biznes sohasiga investitsiyalarni jalb etishning ilmiy-nazariy asoslari....300

SHARIPOV LAZIZ AKTAM O'G'LI

Comparing parametric and non-parametric efficiency measurement under data quality constraints: stochastic frontier and dea evidence from smallholder sweet sorghum farms in Uzbekistan.....306

KARIMOVA MUHAYYO ORIF QIZI

Qandolatchilik mahsulotlarining sifat nazoratini oshirishda statistik usullardan foydalanishni takomillashtirish.....314

URALOV ELSHOD SIROJIDDIN O'G'LI

Mintaqada intellektual va texnologik salohiyat tushunchasining tatbiq etish.....322

MOVLONOVA DILRABO NOMOZ QIZI

Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda klasterlash mexanizmlarini takomillashtirishning konseptual asoslari.....328

JO'RAYEVA SHAXLO UCHQUN QIZI

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashning aholi bandligiga ta'siri.....340

AXMEDOVA NAFISA AMIRDDIN QIZI

Innovatsion rivojlanish sharoitida O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish.....347

MIRZAYEV MUZAFFAR MAXMUDOVICH

Yaponiya-O'zbekiston investitsiya hamkorligi: institutsional tuzilma va evolyutsiya bosqichlar.....356

QISHLOQ XO'JALIGI FANLARI

MASHRAPOV AHLIDDIN TURSUNALIEVICH

Farg'ona viloyatining unumdorligi past tuproq – iqlim sharoiti uchun mos, yuqori hosilli o'rik navlarini tanlash.....366

ESHPUATOV DOSTONBEK BOXODIR O'G'LI

Iqlim o'zgarishining paxta va bug'doy hosildorligiga ta'siri: O'zbekiston tumanlari bo'yicha panel ma'lumotlar tahlili (2015–2024).....371

RUZMETOV UMID ISMAILOVICH, ULUGOVA SAFARGUL FAYZULLAEVNA

Toshkent viloyati Bo'stonlik tumani sharoitida dorivor enotera (Oenothera Biennis L.) o'simligini yetishtirish uchun tuproqlarning mexanik tarkibi va agrokimyoviy xususiyatlarini baholash.....385

ПАВШАНОВА Н.А.

Урожайность и продуктивность совмещённых посевов сортов маша с хлопчатником в условиях Ташкентской области.....391

CHARIEVA XILAL DO'STMURATOVNA, TADJIEV MARDONQUL, DJURAEV BAYNIYAZ CHARIEVICH, BEGIMQULOV BEHZOD O'ROLOVICH

Ingichka tolali g'o'zaning konkurs nav sinovi ko'chatzoridagi navlar va tizmalarining qimmatli xo'jalik belgilari.....398

UDK: 005.7:338.45:69(575.1)

QURILISH SANOATI KORXONALARIDA KORPORATIV BOSHQARUV VA IQTISODIY SAMARADORLIK O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIKNING METODOLOGIK ASOSLARI

G'YOSOV ILXOM KARIMOVICH

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

E-mail: giyosov.ilhom@list.ru

<https://orcid.org/0009-0009-9359-711X>

Annotatsiya. Maqolada qurilish sanoati korxonalarida korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq etishning metodologik asoslari ishlab chiqilgan. Tadqiqot mazkur bog'liqlikning bir tomonlama emas, balki o'zaro sababiyatga ega ekanini asoslashga qaratilgan bo'lib, unda bog'liqlik turlari, metodologik tamoyillar, baholash usullari va ularning cheklovlari tizimli ravishda tahlil qilingan. Muallif tomonidan bog'liqlikni tadqiq etishning besh bosqichli metodologik chizmasi hamda korrelyatsion, dinamik regression va elastiklik tahlilini birlashtiruvchi baholash ketma-ketligi taklif etilgan. Tadqiqot natijalari qurilish korxonalarida korporativ boshqaruv samarasini ilmiy asoslangan usullar bilan o'lchash va boshqaruv qarorlarini dalillarga tayanib qabul qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: korporativ boshqaruv, qurilish korxonalari, iqtisodiy samaradorlik, o'zaro bog'liqlik, metodologiya, endogenlik, vaqt lag, korrelyatsion tahlil, dinamik panel regressiya, elastiklik koeffitsienti.

Аннотация. В статье разработаны методологические основы исследования взаимосвязи между корпоративным управлением и экономической эффективностью предприятий строительной индустрии. Исследование направлено на обоснование того, что данная взаимосвязь носит не односторонний, а взаимно обусловленный причинно-следственный характер. Системно проанализированы виды взаимосвязей, методологические принципы, методы оценки и ограничения их применения. Автором предложена пятиэтапная методологическая схема исследования взаимосвязи, а также последовательность оценки, объединяющая корреляционный анализ, динамический регрессионный анализ и анализ эластичности. Результаты исследования позволяют измерять эффективность корпоративного управления на предприятиях строительной индустрии с применением научно обоснованных методов и принимать управленческие решения на основе эмпирических данных.

Ключевые слова: корпоративное управление, строительные предприятия, экономическая эффективность, взаимосвязь, методология, эндогенность, временной лаг, корреляционный анализ, динамическая панельная регрессия, коэффициент эластичности.

Abstract. The article develops methodological foundations for investigating the interrelationship between corporate governance and economic efficiency in construction industry enterprises. The study aims to substantiate that this relationship is not unidirectional but characterized by mutual causality. The types of interrelationships, methodological principles, assessment methods, and their limitations are systematically analyzed. The author proposes a five-stage methodological framework for examining the relationship, along with an assessment sequence integrating correlation analysis, dynamic regression analysis, and elasticity analysis. The research results provide a scientifically grounded basis for measuring the effectiveness of corporate governance in construction industry enterprises and enable evidence-based managerial decision-making.

Keywords: corporate governance, construction enterprises, economic efficiency, interrelationship, methodology, endogeneity, time lag, correlation analysis, dynamic panel regression, elasticity coefficient.

KIRISH

Korporativ boshqaruv sifati va korxona iqtisodiy samaradorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik iqtisodiyot fanida uzoq yillardan buyon tadqiq etib kelinayotgan muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Biroq mazkur bog'liqlikning mavjudligi umume'tirof etilgan bo'lsa-da, uning yo'nalishi, ta'sir kuchi, namoyon bo'lish shakllari va miqdoriy baholash usullari yuzasidan yagona metodologik yondashuv hanuzgacha shakllanmagan. Xususan, turli mamlakatlar, tarmoqlar va korxonalar kesimida bir xil yoki o'xshash ko'rsatkichlar asosida amalga oshirilgan empirik tadqiqotlarda bir-biriga zid natijalar olingani korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi munosabatni o'rganishda metodologiyaaning o'zi mustaqil ilmiy muammoga aylanganini ko'rsatadi.

Mazkur masalani qurilish sanoati korxonalari misolida tadqiq etish alohida nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Qurilish tarmog'i yuqori kapital sig'imi, ishlab chiqarish siklining uzoqligi, ko'p sonli ishtirokchilar va subpudrat munosabatlarining mavjudligi, shartnomaviy majburiyatlar murakkabligi, loyiha muddati va smeta qiymatiga bog'liq risklarning yuqoriligi bilan tavsiflanadi. Bunday sharoitda korxonalar iqtisodiy natijalari faqat resurslar hajmi yoki bozor kon'yunkturasiga emas, balki boshqaruv organlari faoliyati, vakolatlar taqsimoti, ichki nazorat, risk-menejment, axborot shaffofligi va hisobdorlik mexanizmlarining qay darajada samarali tashkil etilganiga ham bevosita bog'liq bo'ladi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda qurilish faoliyati ko'lamining sezilarli darajada kengayishi mazkur muammoning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Jumladan, bajarilgan qurilish ishlari hajmi 2017 yildagi 34,7 trln so'mdan 2025 yilda 313,9 trln so'mga yetgan. Shuningdek, 2025 yilda asosiy kapitalga o'zlashtirilgan 591,1 trln so'mlik investitsiyalarning 282,5 trln so'mi yoki 47,8 foizi bevosita qurilish-montaj ishlariga yo'naltirilgan [22]. Mazkur ko'rsatkichlar tarmoqda yirik moliyaviy resurslar, investitsiya loyihalari va shartnomaviy majburiyatlar harakati tobora kengayib borayotganini ko'rsatadi. Ushbu resurslardan samarali foydalanish esa ko'p jihatdan qurilish korxonalarida korporativ boshqaruv mexanizmlarining sifati va amaliy natijadorligiga bog'liq. Biroq korporativ boshqaruvning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda miqdoriy baholash masalasi milliy ilmiy adabiyotlarda yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Masalaning metodologik murakkabligi, avvalo, korporativ boshqaruvning bevosita kuzatish va yagona ko'rsatkich orqali o'lchash imkoni bo'lmagan latent iqtisodiy kategoriya ekani bilan izohlanadi. Uning holati kuzatuv kengashi faoliyati, mulkchilik tuzilmasi, ichki audit, risklarni boshqarish, axborot oshkorligi, manfaatdor tomonlar bilan munosabatlar va raqamli boshqaruv kabi o'zaro bog'liq ko'rsatkichlar tizimi orqali baholanadi. Shu sababli indikatorlarni tanlash, ularni normallashtirish, vaznlash va integral ko'rsatkichga birlashtirish natijalarning ishonchliligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi munosabat bir tomonlama emas, balki o'zaro sababiy xususiyatga ega. Samarali

korporativ boshqaruv resurslardan foydalanish natijadorligini oshirishi, moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirishi va investitsion qarorlar sifatini yaxshilashi mumkin. Ayni vaqtda yuqori iqtisodiy natijalar korxonada ichki audit, raqamli texnologiyalar, professional menejment va boshqaruv organlarini takomillashtirish uchun qo'shimcha resurslar yaratadi. Mazkur holat statistik tahlilda teskari sababiyat va endogenlik muammosini keltirib chiqaradi.

Uchinchidan, qurilish tarmog'ida korporativ boshqaruv qarorlarining iqtisodiy natijasi ko'p hollarda muayyan vaqt kechikishi bilan namoyon bo'ladi. Masalan, investitsiya loyihasini tanlash, risklarni baholash, subpudratchilarni saralash yoki ichki nazorat tizimini kuchaytirishga doir qarorlarning ta'siri joriy davrda emas, balki keyingi hisobot yillarida korxona rentabelligi, mehnat unumdorligi, pul oqimlari, smeta og'ishi va ob'ektlarni o'z vaqtida topshirish ko'rsatkichlarida aks etishi mumkin. Shu bois statik modellar bilan cheklanish mazkur munosabatning haqiqiy mazmunini to'liq ochib bermaydi.

Bundan tashqari, qurilish tarmog'ining tashkiliy tarkibi ham metodologik yondashuvni murakkablashtiradi. 2025 yilda bajarilgan qurilish ishlarining 47,8 foizi kichik korxonalar va mikrofirmalar, 25,8 foizi esa norasmiy sektor hissasiga to'g'ri kelgan [22]. Aksiyadorlik jamiyatlari, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar, xususiy korxonalar va norasmiy ishtirokchilarda korporativ boshqaruv organlari, axborot oshkorligi hamda hisobdorlik mexanizmlari bir xil darajada shakllanmagan. Shu sababli ularni yagona mezonlar asosida baholash natijalarning qiyoslanuvchanligini pasaytirishi mumkin.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda mazkur muammolarni hal etish uchun panel ma'lumotlar modellari, instrumental o'zgaruvchilar, dinamik regressiya, tizimli GMM, mediator va moderator tahlillari hamda kechiktirilgan o'zgaruvchilardan foydalanish bo'yicha muayyan metodologik yondashuvlar ishlab chiqilgan. Biroq ushbu usullarni O'zbekiston qurilish sanoati korxonalarining tashkiliy-huquqiy shakllari, axborot oshkorligi darajasi, loyihaviy faoliyati va mavjud statistik baza xususiyatlariga moslashtirish masalasi ochiq qolmoqda. Bu esa korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi munosabatlarni baholashning tarmoqqa mos kompleks metodologiyasini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Maqolaning maqsadi qurilish sanoati korxonalarida korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq etishning metodologik asoslarini takomillashtirishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlikning asosiy turlarini aniqlash; ularning metodologik oqibatlarini asoslash; mavjud baholash usullarini qiyosiy tahlil qilish; endogenlik, teskari sababiyat, vaqt bo'yicha kechikish va yashirin o'zgaruvchilar bilan bog'liq cheklovlarni tizimlashtirish; shuningdek, o'zaro bog'liqlikni baholashning bosqichli metodologik chizmasini ishlab chiqish vazifalari belgilandi.

Tadqiqot ob'ektini O'zbekiston Respublikasi qurilish sanoati korxonalarida korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasida shakllanadigan munosabatlar tashkil etadi. Tadqiqot predmeti esa mazkur munosabatlarni

o'lchash, baholash va ilmiy talqin qilishda qo'llaniladigan nazariy, uslubiy va ekonometrik yondashuvlar majmuidan iborat.

Maqolaning ilmiy yangiligi korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlikning to'g'ri, teskari, vositali va moderator shakllarini yagona metodologik tizimda ajratib ko'rsatish; har bir bog'liqlik turi uchun mos baholash usullarini asoslash; tadqiqotni ma'lumotlar bazasini shakllantirish, korporativ boshqaruvni integral baholash, dastlabki korrelyatsion tahlil, dinamik ekonometrik baholash va natijalarni robustlik tekshiruvidan o'tkazish bosqichlarini qamrab oluvchi besh bosqichli chizma asosida tashkil etish; shuningdek, korrelyatsion, dinamik regression va elastiklik tahlillarini izchil qo'llashga asoslangan baholash algoritmini taklif etishda ifodalanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Korporativ boshqaruv va korxona natijadorligi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishning nazariy asosi M.Djensen va U.Mekling (1976) tomonidan ishlab chiqilgan agentlik nazariyasiga borib taqaladi. Ular mulkdor va menejer manfaatlarining mos kelmasligi agentlik xarajatlarini vujudga keltirishini va bu xarajatlarning miqdori boshqaruv mexanizmlarining sifati bilan belgilanishini ko'rsatgan [1]. Mazkur g'oya keyinchalik empirik tekshiruvlarning nazariy poydevoriga aylandi. A.Shleyfer va R.Vishni (1997) esa korporativ boshqaruvni investorlarning mablag'lari bo'yicha daromad olishini ta'minlovchi mexanizmlar majmui sifatida ta'riflab, bog'liqlikni huquqiy himoya va mulk konsentratsiyasi orqali izohlagan [6].

Samaradorlikni o'lchash metodologiyasining asoslari M.Farrell (1957) tomonidan qo'yilgan bo'lib, u samaradorlikni texnik va allokativ tarkibiy qismlarga ajratib, ishlab chiqarish chegarasi bilan taqqoslash g'oyasini ilgari surgan [2]. A.Charnes, U.Kuper va E.Rouds (1978) ushbu g'oyani matematik dasturlashga ko'chirib, ko'p kiruvchi va ko'p chiquvchi resurslarga ega xo'jalik birliklari samaradorligini nisbiy baholash imkonini beruvchi DEA modelini taklif qilganlar [3]. Mazkur usul bugungi kunda korporativ boshqaruv sifatining samaradorlikka ta'sirini baholashda ko'pincha ikkinchi bosqich sifatida qo'llaniladi.

Metodologik munozaraning markaziy masalasi — endogenlik muammosidir. X.Demes va K.Len (1985) mulkchilik tuzilmasi tasodifiy emas, balki korxona xususiyatlari ta'sirida shakllanadigan ichki o'zgaruvchi ekanini ko'rsatib, uning natijadorlik bilan bog'liqligini oddiy regressiya orqali baholash noto'g'ri xulosalarga olib kelishini asoslagan [4]. Ch.Ximmelberg, R.Xabbard va D.Palia (1999) kuzatilmaydigan korxona xususiyatlari hisobga olinganda mulkchilik va natijadorlik o'rtasidagi bog'liqlik statistik ahamiyatini yo'qotishini aniqlagan [5]. S.Bhagat va B.Blek (2002) kuzatuv kengashining mustaqilligi bilan uzoq muddatli natijadorlik o'rtasida barqaror bog'liqlik mavjud emasligini ko'rsatgan [7].

Mazkur munozaraga yakun yasovchi muhim metodologik yechim M.Vintoki, J.Link va J.Netter (2012) tomonidan taklif qilingan. Ular ichki korporativ boshqaruv dinamik xususiyatga ega, ya'ni joriy boshqaruv tuzilmasi o'tgan davr

natijalariga bog'liq bo'ladi degan gipotezadan kelib chiqib, dinamik panel GMM baholovchisidan foydalanishni asoslaganlar. 1991–2003 yillardagi 6 000 ta korxona panel ma'lumotlari asosida o'tkazilgan qayta tekshiruv kuzatuv kengashi tuzilmasi va joriy natijadorlik o'rtasida sababiy aloqa mavjud emasligini ko'rsatgan [8]. Ushbu natija bog'liqlikni o'rganishda vaqt lagini va dinamik spesifikatsiyani hisobga olish zarurligini qat'iy asoslab berdi.

Qurilish tarmog'iga oid tadqiqotlarda metodologik masala tarmoq xususiyatlari bilan bog'lanadi. E.J.Kaka (2023) Nigeriya qurilish kompaniyalari misolida kuzatuv kengashining tarkibi va audit qo'mitasining mavjudligi moliyaviy hisobotlar sifatiga ijobiy, kengash a'zolari sonining ortishi esa salbiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan [9]. Bu natija bog'liqlikning chiziqli emasligini va mexanizmning «miqdori» emas, sifati hal qiluvchi ekanini ko'rsatadi. G20/IHTT korporativ boshqaruv tamoyillarining 2023 yilgi tahriri esa oshkoralik va hisobdorlik ko'rsatkichlarini baholashning xalqaro mezonlarini belgilab berdi [10].

MDH mamlakatlari olimlarining ishlarida metodologik e'tibor baholash ko'rsatkichlari tizimiga qaratilgan. A.Radıgin va R.Entov (2001) o'tish iqtisodiyoti sharoitida mulkchilik huquqini himoya qilish darajasining bog'liqlik zichligiga ta'sirini empirik tahlil asosida ko'rsatgan [11]. D.Tkachenko (2008) korporativ boshqaruv sifatini baholash va investitsion jozibadorlik o'rtasidagi aloqani o'lchash metodikasini taklif qilgan [12]. Z.Gukasyan iqtisodiy manfaatlar muvozanatiga asoslangan korporativ boshqaruv sifatini baholash metodologiyasini ishlab chiqqan [13].

Mahalliy tadqiqotlarda mavzuning milliy jihatlari yoritilgan. E.A.Muminova (2021) korporativ boshqaruv sifatini baholash metodologiyasini takomillashtirish va manfaatlar uyg'unligini kompleks baholashning uslubiy asoslarini ishlab chiqqan [14]. Sh.K.Kurbaniyazov (2018) qurilish materiallari sanoatida korporativ boshqaruvning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini joriy etish samaradorligini tadqiq etib, tarmoq xususiyatlarini hisobga oluvchi baholash yondashuvini taklif qilgan [15]. B.F.Ganixodjaev va Sh.A.Xusainov (2018) korporativ boshqaruv tizimini baholash va diagnostika qilish usullarini tizimlashtirgan [16]. M.Sh.G'oziev (2023) esa qurilish sanoati korxonalarining iqtisodiy salohiyatini baholashda manfaatdorlik yondashuvini ilgari surgan [17].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bog'liqlikni o'rganishning ekonometrik vositalari jahon ilmiy doirasida yetarlicha ishlab chiqilgan, ammo ularning qurilish tarmog'i sharoitiga moslashtirilishi va milliy statistika imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirilishi masalasi ochiq qolmoqda. Xususan, ishlab chiqarish siklining uzunligi tufayli yuzaga keladigan vaqt lagini aniqlash, tarmoq segmentatsiyasini hisobga olish va latent boshqaruv sifatini o'lchash borasidagi metodologik yechimlar yaxlit tizimga keltirilmagan. Mazkur bo'shliqni to'ldirish ushbu maqolaning asosiy vazifasini tashkil etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-metodologik xususiyatga ega bo'lib, asosiy e'tibor qurilish korxonalarida korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi

bog'liqlikni o'lchash va baholash metodologiyasini asoslashga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida mavzuga oid institutsional va dinamik tahlil, mantiqiy taqqoslash, umumlashtirish, ilmiy mushohada, tizimli yondashuv, statistik hamda qiyosiy tahlil usullaridan foydalanilgan. Shuningdek, qurilish korxonalarida boshqaruv tizimi samaradorligiga institutsional birliklarning ta'sirini baholashda korrelyatsion va regression usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi munosabatni metodologik jihatdan to'g'ri qo'yish uchun avvalo ushbu munosabatning xarakterini aniqlash talab etiladi. Ilmiy adabiyotlarda bog'liqlik ko'pincha bir tomonlama sababiy aloqa sifatida qaraladi, ammo amalda u o'zaro ta'sirga asoslangan murakkabroq tuzilmaga ega. Muallif talqinida mazkur bog'liqlik to'rtta turga ajratiladi va har bir tur o'ziga xos metodologik yechimni talab qiladi (1-jadval).

1-jadval

Korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlik turlari va ularning metodologik oqibatlari

Bog'liqlik turi	Mazmuni	Qurilishdagi namoyon bo'lishi	Metodologik yechim
To'g'ri (bir tomonlama)	Boshqaruv sifati natijadorlikka ta'sir qiladi	Oshkoralik darajasining moliyalashtirish shartlariga ta'siri	Oddiy regressiya, lag bilan
Teskari (sababiyatning aksi)	Yuqori natija boshqaruvni takomillashtirishga resurs beradi	Foydali korxonalar ichki audit xizmatini kengaytiradi	Dinamik panel, vositali o'zgaruvchilar
O'zaro (ikki tomonlama)	Ikkala o'zgaruvchi bir-birini shakllantiradi	Boshqaruv va natija loyihalar ketma-ketligida o'zaro kuchayadi	GMM baholovchisi, tizimli tenglamalar
Vositali (mediator)	Ta'sir uchinchi o'zgaruvchi orqali o'tadi	Oshkoralik → kapital qiymati → rentabellik	Mediatsiya tahlili, yo'l koeffitsientlari
Moderator	Uchinchi omil bog'liqlik kuchini o'zgartiradi	Loyiha ko'lam va subpudrat zanjiri uzunligi	O'zaro ta'sir hadlari, guruhlar kesimida tahlil

Manba: to'plangan ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Jadvaldan ko'rinadiki, bog'liqlik turini noto'g'ri aniqlash baholash natijalarini buzadi: teskari yoki o'zaro sababiyat mavjud bo'lgan holatda oddiy regressiya qo'llanilsa, koeffitsient siljigan bo'ladi va boshqaruv sifatining hissasi sun'iy ravishda oshirib yoki kamaytirib ko'rsatiladi. Aynan shu sababdan zamonaviy tadqiqotlarda dinamik spesifikatsiya va vositali o'zgaruvchilar usullariga murojaat qilinmoqda [4; 8].

Bog'liqlikni tadqiq etishning metodologik asosi muayyan tamoyillar tizimiga tayanadi. Ushbu tamoyillar tadqiqot mantiqining izchilligini, natijalarning

takrorlanuvchanligini va turli korxonalar bo'yicha taqqoslanuvchanligini ta'minlaydi (2-jadval).

2-jadval

O'zaro bog'liqlikni tadqiq etishning metodologik tamoyillari

Tamoyil	Mazmuni	Qurilish tarmog'ida amalga oshish sharti
Tizimlilik	Boshqaruv va samaradorlik yagona tizimning elementlari sifatida qaraladi	Korxona, loyiha va subpudrat darajalari birga tahlil qilinadi
Komplekslilik	Moliyaviy va nomoliyaviy o'lchovlar birga qo'llaniladi	Smeta intizomi va oshkoralik rentabellik bilan birga baholanadi
Dinamiklik	Bog'liqlik vaqt bo'yicha o'zgaruvchi sifatida o'rganiladi	Ishlab chiqarish sikliga mos vaqt lagi tanlanadi
Taqqoslanuvchanlik	Ko'rsatkichlar yagona shaklga keltiriladi	Normallashtirish va segmentlar bo'yicha guruhlash zarur
Adekvatlik	Usul ma'lumotlar turi va namuna hajmiga mos bo'ladi	Kichik namunada murakkab modellardan voz kechiladi
Verifikatsiya	Natijalar muqobil usulda qayta tekshiriladi	Korrelyatsiya, regressiya va elastiklik o'zaro solishtiriladi
Oshkoralik	Axborot manbalari va hisoblash tartibi ochiq bo'ladi	Rasmiy oshkor etilgan hisobotlarga tayaniladi

Manba: to'plangan ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Bog'liqlikni miqdoriy baholashda bir nechta usul qo'llanilishi mumkin. Ularning har biri axborot talablari, natijaning talqin qilinish imkoniyati va cheklovlari bo'yicha farqlanadi (3-jadval).

3-jadval

Korporativ boshqaruv va samaradorlik bog'liqligini baholash usullarining qiyosiy tahlili

Usul	Imkoniyati	Axborot talabi	Asosiy cheklovchi jihat
Korrelyatsion tahlil	Bog'liqlik zichligi va yo'nalishini aniqlash	Ikki qator ko'rsatkich, kichik namuna yetarli	Sababiyatni aniqlamaydi
Ko'p omilli regressiya	Boshqaruv sifatining sof hissasini ajratish	Nazorat o'zgaruvchilari bo'yicha ma'lumotlar	Endogenlikka sezgir
Dinamik panel (GMM)	Teskari sababiyat va yashirin omillarni nazorat qilish	Uzoq davriy panel ma'lumotlar	Katta namuna va uzun qator talab qiladi
DEA / SFA modellari	Nisbiy samaradorlik chegarasini qurish	Kirish va chiqish resurslari bo'yicha ma'lumotlar	Boshqaruv sifati bilvosita kiritiladi
Indeks usuli	Latent boshqaruv sifatini yaxlit o'lchash	Oshkor etilgan hisobotlar va hujjatlar	Vaznlar sub'ektivligi
Ekspertlar bahosi va ierarxiyalarni tahlil qilish	Sifat ko'rsatkichlarini miqdoriy shaklga keltirish	Malakali ekspertlar guruhi	Takrorlanuvchanlikning cheklanganligi
Tizimli tenglamalar modellashtirish	Vositati va o'zaro aloqalarni bir vaqtda baholash	Ko'p o'lchovli ma'lumotlar bazasi	Spesifikatsiya xatoligiga sezgirlik

Manba: to'plangan ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, yagona universal usul mavjud emas. O'zbekiston qurilish tarmog'ida korxonalar kesimidagi uzun panel ma'lumotlar bazasi hali to'liq shakllanmagan sharoitda murakkab dinamik modellarni

bevosita qo'llash imkoniyati cheklangan. Shu bois metodologik jihatdan oqilona yechim — usullarni ketma-ket qo'llash: avval indeks usuli orqali latent boshqaruv sifatini o'lchash, so'ng korrelyatsion tahlil bilan bog'liqlik zichligini aniqlash, keyin regression spesifikatsiya orqali sof hissani ajratish va nihoyat elastiklik ko'rsatkichi orqali natijani iqtisodiy jihatdan talqin qilishdir.

Tadqiqotning empirik asosini baholash uchun tarmoqning umumiy holatini tavsiflovchi rasmiy ko'rsatkichlarni ko'rib chiqish zarur (4-jadval).

4-jadval

**O'zbekiston Respublikasida qurilish ishlari hajmi dinamikasi,
2020–2025 yillar**

Yil	Qurilish ishlari hajmi, trln so'm	Oldingi yilga nisbatan nominal o'sish, %	2020 yilga nisbatan, marta
2020	88,1	–	1,00
2021	107,5	122,0	1,22
2022	130,8	121,7	1,48
2023	222,9	170,4	2,53
2024	259,7	116,5	2,95
2025	313,9	120,9	3,56

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi va Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Tarmoqdagi hajmiy o'sishning barqarorligi bog'liqlikni o'rganish uchun yetarli empirik baza yaratadi, biroq axborot manbalarining tarqoqligi metodologik muammo tug'diradi. Shu sababli ko'rsatkichlar tizimi va ularning manbalari oldindan aniq belgilanishi lozim (5-jadval).

5-jadval

**O'zaro bog'liqlikni baholashda foydalaniladigan ko'rsatkichlar tizimi va
axborot manbalari**

O'zgaruvchilar guruhi	Ko'rsatkich	O'lchash usuli	Axborot manbai
Natijaviy (Y)	Aktivlar rentabelligi (ROA)	Sof foyda / o'rtacha aktivlar	Moliyaviy natijalar hisoboti
Natijaviy (Y)	O'z kapitali rentabelligi (ROE)	Sof foyda / o'z kapitali	Buxgalteriya balansi
Omilli (X)	Kuzatuv kengashi sifati	Mustaqil a'zolar va qo'mitalar ulushi	Kuzatuv kengashi hisobotlari
Omilli (X)	Oshkoralik darajasi	Oshkor etilgan majburiy axborot ulushi	Korporativ axborot yagona portali
Omilli (X)	Ichki nazorat qamrovi	Ichki audit va komplaens mavjudligi	Auditorlik xulosalari
Nazorat (Z)	Korxona hajmi	Aktivlar hajmining logarifmi	Buxgalteriya balansi
Nazorat (Z)	Qarz yuki	Majburiyatlar / jami aktivlar	Buxgalteriya balansi
Kontekst	Tarmoq va hudud ko'rsatkichlari	Qurilish ishlari hajmi, investitsiyalar	Rasmiy statistika

Manba: to'plangan ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Yuqorida keltirilgan tamoyillar, usullar va ko'rsatkichlar tizimini umumlashtirgan holda bog'liqlikni tadqiq etishning besh bosqichli metodologik chizmasi taklif etiladi (1-rasm).

Manba: to'plangan ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

1-rasm. Korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq etishning metodologik chizmasi

Chizmaning mantiqiy ketma-ketligi quyidagicha. Birinchi bosqichda bog'liqlikning turi aniqlanadi va gipotezalar shakllantiriladi; bu qadam keyingi barcha bosqichlarda usul tanlovini belgilaydi. Ikkinchi bosqichda ko'rsatkichlar tizimi shakllantirilib, axborot bazasi yig'iladi. Uchinchi bosqichda latent boshqaruv sifati indeks ko'rinishida o'lchanadi va samaradorlik ko'rsatkichlari taqqoslanuvchi shaklga keltiriladi. To'rtinchi bosqichda bog'liqlik statistik usullar bilan baholanadi, beshinchi bosqichda esa natijalar iqtisodiy jihatdan talqin qilinadi va boshqaruv qarorlariga aylantiriladi. Chizmaning o'ng qismidagi blok barcha bosqichlarda metodologik cheklovlarni nazorat qilish zaruratini ifodalaydi, teskari aloqa kanali esa gipoteza va ko'rsatkichlar tizimini tuzatish imkonini beradi.

To'rtinchi bosqichda taklif etilayotgan baholash ketma-ketligining birinchi qadami bog'liqlik zichligini aniqlashdan iborat. Buning uchun chiziqli korrelyatsiya koeffitsientidan foydalaniladi:

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}} \quad (1)$$

bunda

r — korporativ boshqaruv sifati va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi chiziqli korrelyatsiya koeffitsienti;

x_i — i -korxonada korporativ boshqaruv sifati indeksining qiymati;

y_i — i -korxonaning iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichi;

$\bar{x}, \bar{y}$ — tegishli ko'rsatkichlarning o'rtacha qiymatlari;

n — tadqiqotga jalb etilgan korxonalar soni.

Korrelyatsiya koeffitsienti bog'liqlikning mavjudligini va zichligini ko'rsatganda, sababiyat yo'nalishini aniqlamaydi. Shu bois ikkinchi qadamda vaqt lag kiritilgan dinamik regression spesifikatsiya qo'llaniladi. Mazkur spesifikatsiya o'tgan davr natijalarining ta'sirini hisobga olish orqali teskari sababiyat muammosini qisman bartaraf etadi:

$$EFF_{it} = \alpha + \delta EFF_{i,t-1} + \beta CGQ_{i,t-1} + \sum_{k=1}^m \gamma_k X_{kit} + \mu_i + \lambda_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

bunda

EFF_{it} — i -korxonaning t davrdagi iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichi;

$EFF_{i,t-1}$ — o'tgan davrdagi samaradorlik ko'rsatkichi;

$CGQ_{i,t-1}$ — o'tgan davrdagi korporativ boshqaruv sifati indeksi;

X_{kit} — k -nazorat o'zgaruvchisi (korxona hajmi, qarz yuki, faoliyat muddati);

α — erkin had; δ, β, γ_k — baholanadigan koeffitsientlar;

μ_i — korxonaning kuzatilmaydigan individual effekti;

λ_t — vaqt effekti;

ε_{it} — tasodifiy xatolik.

Uchinchi qadamda olingan koeffitsient iqtisodiy mazmunga ega shaklga o'tkaziladi. Regressiya koeffitsienti o'zgaruvchilarning o'lchov birligiga bog'liq bo'lgani sababli, natijani taqqoslash uchun elastiklik ko'rsatkichidan foydalanish maqsadga muvofiq:

$$E_{CGQ} = \beta \cdot \frac{CGQ}{EFF} \quad (3)$$

bunda

E_{CGQ} — iqtisodiy samaradorlikning korporativ boshqaruv sifati bo'yicha elastiklik koeffitsienti;

β — (1.2) spesifikatsiyada baholangan regressiya koeffitsienti;

CGQ — korporativ boshqaruv sifati indeksining o'rtacha qiymati;

EFF — samaradorlik ko'rsatkichining o'rtacha qiymati.

Elastiklik koeffitsienti korporativ boshqaruv sifati bir foizga oshganda samaradorlik necha foizga o'zgarishini ko'rsatadi va natijani turli korxonalar hamda davrlar bo'yicha taqqoslash imkonini beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Korporativ boshqaruv va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi aloqa bir tomonlama sababiy bog'liqlik emas, balki o'zaro ta'sirga asoslangan dinamik

munosabatdir. Mazkur xususiyatni hisobga olmaslik baholash natijalarining siljishiga va xulosalarning noto'g'ri shakllanishiga olib keladi.

Bog'liqlikni tadqiq etishda uning turini — to'g'ri, teskari, o'zaro, vositali yoki moderator ekanini dastlabki bosqichda aniqlash zarur, chunki aynan shu qadam keyingi barcha metodologik tanlovlarni belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi tizimlilik, komplekslilik, dinamiklik, taqqoslanuvchanlik, adekvatlik, verifikatsiya va oshkoralik tamoyillariga tayangan holda shakllantirilishi lozim. Ushbu tamoyillar natijalarning takrorlanuvchanligini ta'minlaydi.

Yagona universal baholash usuli mavjud emas. Ma'lumotlar bazasi cheklangan sharoitda usullarni ketma-ket qo'llash — indeks, korrelyatsiya, dinamik regressiya va elastiklik tahlili — metodologik jihatdan oqilona yechim hisoblanadi.

Maqolada bog'liqlikni tadqiq etishning besh bosqichli metodologik chizmasi taklif etildi. Chizma konseptuallashtirish, ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish, o'lchash va normallashtirish, statistik baholash hamda talqin bosqichlarini qamrab oladi va barcha bosqichlarda metodologik cheklovlarni nazorat qilishni nazarda tutadi.

Qurilish tarmog'ida baholashning o'ziga xos sharti — vaqt lagini loyihalarning o'rtacha bajarilish muddatiga moslashtirishdir. Ushbu shart bajarilmaganda boshqaruv sifatining ta'siri sun'iy ravishda kamaytirib ko'rsatiladi.

Tahlil albatta tarmoq segmentlari kesimida olib borilishi lozim, chunki korporativ boshqaruv mexanizmlarining qo'llanish darajasi yirik aksiyadorlik korxonalari va kichik korxonalarda tubdan farq qiladi. Tarmoq bo'yicha yagona umumlashtirilgan baho real holatni buzib ko'rsatadi.

Metodologiyani amaliyotga tatbiq etish uchun quyidagilar tavsiya etiladi: qurilish korxonalari bo'yicha oshkor etilgan moliyaviy va boshqaruv axboroti asosida yagona panel ma'lumotlar bazasini shakllantirish; korporativ boshqaruv sifati indeksining vazn koeffitsientlarini ekspertlar so'rovi orqali aniqlashtirish; baholash natijalarini muqobil usulda qayta tekshirish tartibini joriy etish; oshkor etish talablarini o'rta qurilish korxonalariga bosqichma-bosqich kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jensen M.C., Meckling W.H. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure // Journal of Financial Economics. – 1976. – Vol. 3, No. 4. – P. 305–360.
2. Farrell M.J. The Measurement of Productive Efficiency // Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General). – 1957. – Vol. 120, No. 3. – P. 253–290.
3. Charnes A., Cooper W.W., Rhodes E. Measuring the Efficiency of Decision Making Units // European Journal of Operational Research. – 1978. – Vol. 2, No. 6. – P. 429–444.

4. Demsetz H., Lehn K. The Structure of Corporate Ownership: Causes and Consequences // Journal of Political Economy. – 1985. – Vol. 93, No. 6. – P. 1155–1177.
5. Himmelberg C.P., Hubbard R.G., Palia D. Understanding the Determinants of Managerial Ownership and the Link between Ownership and Performance // Journal of Financial Economics. – 1999. – Vol. 53, No. 3. – P. 353–384.
6. Shleifer A., Vishny R.W. A Survey of Corporate Governance // The Journal of Finance. – 1997. – Vol. 52, No. 2. – P. 737–783.
7. Bhagat S., Black B. The Non-Correlation Between Board Independence and Long-Term Firm Performance // Journal of Corporation Law. – 2002. – Vol. 27, No. 2. – P. 231–273.
8. Wintoki M.B., Linck J.S., Netter J.M. Endogeneity and the Dynamics of Internal Corporate Governance // Journal of Financial Economics. – 2012. – Vol. 105, No. 3. – P. 581–606.
9. Kaka E.J. Corporate Governance and Financial Reporting Quality of Construction Companies in Nigeria // Journal of Contemporary Accounting. – 2023. – Vol. 5, No. 3. – P. 127–141. DOI: 10.20885/jca.vol5.iss3.art1
10. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: 10.1787/ed750b30-en
11. Радыгин А.Д., Ентов Р.М. Корпоративное управление и защита прав собственности: эмпирический анализ и актуальные направления реформ. – М.: Институт экономики переходного периода, 2001. – 175 с.
12. Tkachenko D.Yu. Otsenka kachestva korporativnogo upravleniya i investitsionnaya privlekatelnost rossiyskix kompaniy // Audit i finansovyy analiz. – 2008. – № 10. – S. 1–8.
13. Gukasyan Z.O. Metodologiya otsenki kachestva korporativnogo upravleniya v promyshlennosti na osnove balansa ekonomicheskix interesov: diss. d-ra ekon. nauk. – Oryol: Orlovskiy gosudarstvennyy universitet imeni I.S. Turgeneva, 2018.
14. Muminova E.A. To'qimachilik sanoati korxonalarida korporativ boshqaruvning innovatsion paradigmasi: metodologiya, tajriba va rivojlanish istiqbollari: monografiya. – Farg'ona, 2021. DOI: 10.5281/zenodo.5676091
15. Kurbaniyazov Sh.K. Qurilish materiallari sanoatida korporativ boshqaruvning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini joriy etish samaradorligi: i.f.f.d. (PhD) diss. – Toshkent: TDIU, 2018. – 92 b.
16. Ganixodjaev B.F., Xusainov Sh.A. Korporativ boshqaruv tizimini baholash va uning diagnostikasi // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2018. – № 1. – B. 1–11.
17. Goziyev M.Sh. Qurilish sanoati korxonalari iqtisodiy salohiyatini boshqarishda iqtisodiy manfaatlarning shakllanishi // Research Focus International Scientific Journal. – 2023. – B. 92–95. DOI: 10.5281/zenodo.8403688

19. Arifdjanova Z.D. Qurilish korxonalarida boshqaruv samaradorligini takomillashtirish // Innovative Technologies in Construction: ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 1-qism. – Toshkent, 2023. – B. 238–240.

20. O'zbekiston Respublikasining 2014 yil 6 maydagi O'RQ-370-son «Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida»gi Qonuni. – lex.uz

21. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari va Korporativ axborot yagona portali. – stat.uz; openinfo.uz (28.07.2026).

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati" ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688

**Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani,
Universitet ko'chasi, 2-uy**